

Begeerte heeft ons aangeraakt

Begeerte heeft ons aangeraakt! Deze woorden van Henriette Roland Holst uit het socialistische strijdlied bij uitstek, zijn wel geschikt om heel verschillende gevoelens op te roepen. Voor socialisten betekenen ze iets heel anders dan voor niet-socialisten of anti-socialisten. Het merkwaardige is eigenlijk dat ze voor socialisten meestal helemaal niets meer betekenen. Maar wel roepen ze een gevoel op, een machtig gevoel zelfs, waarin iets leeft van een grote traditie, van offerbereidheid en grote verwachtingen. Bij niet-socialisten is dat iets heel anders: Die denken bij deze regels allicht aan begerigheid, aan ontevredenheid, aan meer willen hebben. En de woorden schijnen ze gelijk te geven. Begeerte betekent in onze taal gewoonlijk niet veel anders.

Ik kom daarop, omdat er een stukje geschiedenis aan vast zit, dat ook voor ons nog wel betekenis heeft. Niet uit een oogpunt van socialisme, want daarover gaat het niet in dit kwartiertje; maar uit een oogpunt van humanisme, van levens-overtuiging. In de vroegere socialistische beweging waren die trouwens veel meer vermengd dan nu. Het oude socialisme was op zijn wijze een worsteling om menswording, en christenen zowel als humanisten hebben dat ook wel ingezien. Datzelfde strijdlied verkondigt immers ook, dat „reed'lijk willen nu over de aarde stroomt”, dat „de oude vormen en gedachten moeten sterven”, en dat „de wereld op nieuwe krachten steunt”. Het koesterde de aloude droom van een nieuw begin, van een gelouderde wil en een gezuiverd verlangen”. Dat was de „begeerte” waarvan het lied spreekt.

Die oude socialisten richtten zich met hun verlangen — zij het door theorie geschraagd (of verhuld?) — tot het afgesloofde, en vaak ook afgestampte proletariaat: tot de „verworpenen der aarde”. Hun sloven en hongeren voedde de zedelijke verontwaardiging, hun lijdzaamheid en fatalisme het verlangen naar een fierder geslacht. Maar die arbeiders zelf stonden daar bepaald niet op te wachten. Met enkele uitzonderingen moesten ze van de socialistische nieuwlichters niets hebben. Ze verdronken hun leed in de kroeg en wilden daarbij niet gestoord worden door mensen die offers vroegen. Of ze berustten in hun lot en geloofden niet in andere mogelijkheden. Dat was het vooral, wat Ferdinand Lassalle, een van de voormannen van een eeuw geleden, deed wanhopen aan de arbeiders met hun „vervloekte gebrek aan behoeften”. Het verlangen naar een meerwaardig bestaan moest nog eerst gewekt worden.

* *
*

Misschien voelt U al aankomen waarom ik dit allemaal ophaal. Het is mij op zichzelf niet om dat stukje socialistische geschiedenis te doen. Maar ik herken hierin de situatie van het moderne humanisme, ook al heeft dit het nu iets gemakkelijker dan het socialisme toen. Maar ook die humanisten zijn verontrust door kleurloosheid en moedeloosheid; ook zij stuiten op gebrek aan offerbereidheid en echt menselijk verlangen. Zij richten zich tot de buitenkerkelijken, maar ook die staan niet op ze te wachten; want ook hen heeft begeerte nog niet aangeraakt. Op zijn best vinden ze het wel interessant wat er gebeurt met en rondom het humanisme. Dikwijls hebben ze ook wel het gevoel dat de humanisten uitspreken wat zij denken, of doen wat ze vinden dat gedaan moet worden. Maar vandaar is het nog een hele grote stap maar het zelf meedoen, al was het maar als lid zonder meer. Dat vraagt offers en het aanvaarden van een verantwoordelijkheid.

Is de moderne mens dan zo zelfzuchtig en zo onverantwoordelijk? Zo eenvoudig ligt dat geloof ik niet. Voor zijn gezin, voor wat er direct om hem heen gebeurt, voelt hij wel degelijk verantwoordelijkheid. En als de nood aan de

man komt, bij rampen zoals in 1953, bij politieke vervolgingen, zoals in Hongarije, dan is hij bepaald wel bereid tot een offer. Maar hij reageert dikwijls pas als de toestand sensationeel wordt. Voor het overige valt het hem moeilijk zich uit de dagelijkse sleur te bevrijden. Maar daarin voelt hij zich tegelijk meer onbevredigd en eigenlijk verlangt hij toch wat anders. Dat andere zoekt hij dan in de bioscoop of bij het voetballen, of wielrennen. Of hij gokt mee met alle mogelijke officiële en clandestiene loterijtjes. Ik zeg niet dat daar overal zoveel kwaad bij zit, maar het helpt hem tenslotte niet de leegte te ontvluchten. De ontevredenheid blijft.

Heeft U ook niet wel eens opgemerkt hoe ontevreden wij eigenlijk zijn? En juist degenen die niet „door begeerte zijn aangeraakt” in de echte zin van het woord. „Ze moeten dit... ze moeten dat...” is een alledaags gezegde. Wie die „ze” zijn kan erg uiteenlopen. Soms het bestuur, soms de overheid, soms de krant, soms de ondernemers, soms de arbeiders, soms de consumenten. Kortom iedereen kan het zijn, maar het zijn altijd de anderen. En wat die ook doen of laten, het is altijd verkeerd; en altijd zouden wij wel weten hoe het eigenlijk moet. Ik krijg wel eens de indruk, als ik dat zo allemaal aanhoor, dat onze hele bevolking op de verkeerde plaats is terecht gekomen. De „anderen” die er niet zitten zouden alles altijd beter, flinker, verstandiger, doelmatiger, eerlijker, onbaatbuchtiger en menselijker doen.

Er zijn natuurlijk enorm gebreken in onze maatschappij en mensen schieten natuurlijk steeds meer tekort, maar ik kan me soms toch erg verontrust voelen over dit zure wantrouwen, dat niets te maken heeft met bezield kritiek. Dat wantrouwige bet-weten, dat verbeteren zich verongelijkt voelen, dreigt een gif te worden dat dodelijk is voor de samenleving. En men vindt het overal, vaak juist daar waar het de minste grond heeft. Het is dikwijls kortzichtigheid die direct aan geestelijke luiheid en zelfzuchtige beperktheid grenst.

Nu geloof ik niet zo maar dat de mensen minder zijn dan vroeger. Maar er is iets anders: Het leven is in een bepaald opzicht moeilijker, verantwoordelijker geworden. Nee, ik weet wel, dat het leven ook vroeger zwaar was, zelfs zwaarder dan nu, zorgelijker, armelijker, troostelozer. Maar juist door wat we vooruitgang noemen, en wat ook wel vooruitgang is, zijn onze mogelijkheden toegenomen, en daarmee onze verantwoordelijkheid. Er is — in deze hoek van de wereld ten minste — meer welvaart, meer vrijheid, meer invloed voor ieder mens. Denkt U aan de democratie, de sociale voorzieningen, de kans op onderwijs, de vrije tijd. Maar men moet al die mogelijkheden leren gebruiken. Denkt U ook eens aan risico's van de politieke keuze, van het verdoen van vrije tijd, aan de verantwoordelijkheid van de chauffeur, de kraandrijver, de vliegenier, maar ook aan die van de huisvrouw met gevaarlijke instrumenten als stofzuiger en wasmachine, aan de bromfietser met zijn paardekrachten.

Het leven is ingewikkelder geworden met meer kans op kortsluitingen en catastrofes, de maatschappij die binnen onze gezichtskring gekomen is, blijkt ontzaggelijk gecompliceerd te zijn, ons verlangen naar recht en menselijkheid is eerder toegenomen dan verminderd en onze geestelijke tradities zijn verslapt: de antwoorden van vroeger passen niet meer, we raken het spoor bijster. Zo is het begrijpelijk dat we de neiging hebben te vluchten in de sleur, de afleiding, de sensatie, het eigen leventje. Maar ook: dat we daar als mensen toch juist geen vrede mee kunnen hebben en ons onbehagelijk en verontrust voelen. Daarom zeggen we: ze moesten dit, ze moesten dat. Maar wij zijn niet van plan onze bijdrage daaraan te leveren.

Of beter: we kunnen de kracht daarvoor niet opbrengen. We voelen ons medeloos, ontevreden en onmachtig. We weten dat niet „zij” verantwoordelijk zijn maar „wij”. Maar wij zijn ontredderd en ontspoord. Niet omdat wij minder zijn dan vroegere geslachten, maar omdat we voor heel andere taken staan. Vandaar onze lauwheid in politiek, maatschappelijk en cultureel leven, vandaar onze vlucht in het kleine kringetje, waar we van onze „nood” een deugd maken en ons zelf inpraten dat we niet anders willen. Vandaar ook ons vervloekte gebrek aan behoeften, aan geestelijke behoeften dan. We geloven er niet meer in. Zelfs ons persoonlijke leven wordt er kleurloos door en dreigt ons op een gegeven moment in de leegte te laten.

* * *

En toch: als er een weg is naar nieuwe politieke, maatschappelijke, culturele en persoonlijke bezieling, dan is dat alleen mogelijk via de aanvaarding van de eigen verantwoordelijkheid, via de moed om het leven in al zijn ingewikkeldheid en gebrekkigheid weer aan te durven en daardoor weer volledig mens te worden. Die moed kunnen we niet van buiten verwachten. Niet van een partij, niet van de samenleving, niet van anderen. Die komt in ons weer te voorschijn als

we onze plaats in leven en wereld hebben leren verstaan. Als we iets gaan beseffen van wat mens zijn is. Als we voelen dat de mens zichzelf verloochent, als hij niet probeert te worden wat hij in aanleg is: Een stukje van het zijn dat naar vrijheid en verbondenheid streeft; dat de mogelijkheid van waarheid, schoonheid en goedheid in zich heeft.

Het verlangen daarnaar is belichaamd in het humanisme, dat niet een stuk onpractisch idealisme is, maar dat een grondslag is van alle praktische politieke, maatschappelijke, culturele of persoonlijke levensontplooiing. Het stelt U en mij in staat ons te bevrijden van wantrouwen en ontevredenheid en de mensenwaarde hoog te houden te midden der onmenselijkheid; het stelt ons in staat om ondanks de verwickelingen en dreigingen van het moderne leven onze gebreken niet in de steek te laten; het stelt ons in staat om met al onze eigen tekortkomingen iets te vertegenwoordigen van echte menselijkheid en daarvoor offers te brengen, ook zonder dat de sensatie ons daartoe prikkelt. Het geeft lijn en zin in ons bestaan, waarin nieuwe uitzichten zich openen.

In deze zin heeft ook ons begeerte aangeraakt en roepen ook wij een „ontwaakt” toe aan allen, die in de sleur dreigen onder te gaan. Wilt U daar eens over nadenken?

Dr. J. P. VAN PRAAG

Humanisme en Opvoeding

Rapport van een commissie, ingesteld door het
hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

↕

PRIJS f 0.75

↕

Bestellingen bij het Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
3 MAART 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.
Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.